

CƏMIYYƏTİN XOŞBƏXTLİK GÖSTƏRİCİLƏRİNƏ MÜASİR SIYASI TRENDLƏRİN TƏSİRİ

LALƏ QURBANOVA

Sumqayıt Dövlət Universiteti, doktorant

E-mail: lala.qurbanova@sdu.edu.az

Siyasi sabitlik və düzgün siyasət quruculuğu cəmiyyətin xoşbəxtliyini təmin etmək üçün təməl daşlardır. Vətəndaşlar idarəetmənin ardıcıl və proqnozlaşdırıla bilən mühitlərdə yaşadıkları zaman iqtisadi artım, sosial etimad və əhəlinin ümumi rifahı üçün zəmin yaranır. Sabit siyasi mühit həm xarici, həm də daxili investisiyaları, eləcə də iş imkanlarının yaradılmasını stimullaşdırır, həyat keyfiyyətinin yüksəlməsinə töhfə verir. Bu sabitlik həm də hökumətlərə xoşbəxtlik göstəricilərini artırmaq üçün vacib komponentlər olan ictimai səhiyyə, təhsil və infrastrukturun yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş uzunmüddətli planları həyata keçirməyə imkan verir. Effektiv siyasətin qurulması birbaşa vətəndaşların rifahı ilə bağlıdır. Gəlirlərin yenidən bölüşdürülməsinə, sosial təminatla və keyfiyyətli tibbi xidmətə universal çıxışa yönəlmiş siyasətlər daha çox insanın öz icmalarında özlərini təhlükəsiz və dəyərli hiss etmələrini təmin edir. Məsələn, hərtərəfli rifah proqramlarını uğurla həyata keçirmiş ölkələr tez-tez öz vətəndaşları arasında həyatdan məmnunluq və xoşbəxtlik səviyyəsinin daha yüksək olduğunu bildirirlər. Üstəlik, sosial bərabərsizlikləri aradan qaldıran və təcrid olunmuş qruplara dəstək verən məqsədyönlü siyasətlər, fərdlərin özlərini daha bağlı və dəstəkləndiyini hiss etdikləri daha birləşmiş cəmiyyətə gətirib çıxara bilər (1,s.64).

Siyasi sabitlik və xoşbəxtlik arasındakı əlaqə hökumətlərin böhranları necə idarə etməsində də əks olunur. Güclü liderliyə malik sabit hökumət əhali arasında etimadı qorumaqla iqtisadi tənəzzülləri və ya sosial pozğunluqları daha effektiv idarə edə bilər. Vətəndaşlar çətin anlarda liderlərinin bacarıqlı və şəffaf olduğuna inandıqda, bu, xoşbəxtliyi məhv edə biləcək stressi və qeyri-müəyyənliyi azaldır. İnstitutlara inam aydın və etibarlı siyasətlərin əhəmiyyətini gücləndirərək cəmiyyətin psixoloji təhlükəsizliyinə mühüm töhfə verir. Digər tərəfdən, siyasi qeyri-sabitlik və ya siyasət uğursuzluqları xoşbəxtlik səviyələrinə ciddi təsir göstərə bilər. Siyasi təlatümlər tez-tez iqtisadi çətinliklərlə, məsələn, inflyasiya və ya işin təminatlılığı ilə nəticələnir ki, bu da vətəndaşların həyat standartlarına birbaşa təsir göstərir. Rəhbərlikdə tez-tez dəyişikliklər və ya qanunverici-

likdə çıxılmaz vəziyyətlər ictimai inamı sarsıda, bu da məyusluğa və hökumət institutlarına inamın azalmasına səbəb ola bilər. Bu cür qeyri-sabitlik həm də sosial bölünmələr yarada bilər, icmaların bir araya gəlməsini və bir-birini dəstəkləməsini çətinləşdirir və kollektiv xoşbəxtliyi daha da azaldır. Siyasətin effektivliyi davamlı inkişafa imkan verməklə xoşbəxtliyin təmin edilməsində də mühüm rol oynayır. Təhsili, ətraf mühitin mühafizəsini və ictimaiyyətin iştirakını təşviq edən siyasətlər davamlı cəmiyyətin qurulmasına kömək edir. Məsələn, təmiz enerjinin təşviqinə və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizəyə yönəlmiş siyasətlər təkcə ətraf mühiti qorumur, həm də vətəndaşların sağlamlığını və həyat keyfiyyətini artırır. Təhsilə qoyulan sərmayələr fərdləri gücləndirir, onların rifahına töhfə verən məqsəd və nailiyyət hissini artırır (5,s.55).

Cəmiyyətin Xoşbəxtlik Göstəriciləri haqqında

Cəmiyyətin xoşbəxtlik göstəriciləri insanların ümumi həyat məmnuniyyətini, rifahını və sosial ədalətini ölçmək üçün istifadə olunan sosial və iqtisadi göstəricilərin bir araya gəldiyi anlayışdır. Xoşbəxtlik yalnız fərdi səviyyədə deyil, həm də cəmiyyətin bütöv olaraq sosial, iqtisadi və siyasi şəraitindən asılı olaraq dəyişir. Xoşbəxtlik göstəriciləri çox müxtəlif aspektləri əhatə edir və bu göstəricilərin yüksək və ya aşağı olması cəmiyyətin ümumi rifahını və inkişafını göstərir.

Belə ki, cəmiyyətin iqtisadi vəziyyəti onun xoşbəxtlik göstəricilərində mühüm rol oynayır. Yüksək gəlir səviyyəsi, işsizlik nisbətinin aşağı olması, sosial təminatların mövcudluğu və iqtisadi bərabərlik insanların həyat məmnuniyyətinə birbaşa təsir göstərir. İnsanlar iqtisadi təhlükəsizlik və sabitlik hiss etdikdə, özlərini daha xoşbəxt hiss edirlər. Həmçinin, iqtisadi rifahın bərabər paylaşılması da sosial bərabərliyi təşviq edir və cəmiyyətdəki fərqli qruplar arasında harmoniyanı təmin edir.

Sağlamlıq da cəmiyyətin xoşbəxtlik göstəricilərinin əsas amillərindən biridir. İnsanların sağlamlıq xidmətlərinə asan və bərabər çıxışı, eləcə də keyfiyyətli tibbi xidmətlərə sahib olması onların həyat keyfiyyətini artırır. Uşaqların və yaşlıların sağlam-

lığı, ölüm nisbətinin azalması, təmiz su və təmiz hava kimi əsas amillər də insanların sağlamlığını və ümumi xoşbəxtliyinə təsir edir. Xüsusilə inkişaf etmiş səhiyyə sistemləri və geniş tibbi xidmətlər insanların həyat müddətini uzadır və daha məmnun bir həyat yaşamalarına imkan verir.

Təhsil və bilik əldə etmək cəmiyyətin ümumi xoşbəxtliyini artıran digər vacib amildir. Yüksək keyfiyyətli təhsil və peşə bacarıqlarının inkişafı, insanların daha yaxşı iş tapmasına və daha yüksək gəlir əldə etməsinə şərait yaradır. Təhsilin səviyyəsi cəmiyyətin sosial inkişafını da formalaşdırır, çünki yaxşı təhsil almış cəmiyyətlər daha az cinayət, daha çox demokratik və sosial bərabərlik göstərir. Cəmiyyətin təhsil göstəriciləri yüksəldikcə sosial mobillik və həyat məmnuniyyəti artır.

Sosial ədalət insan hüquqlarının qorunması, azadlıqların təmin edilməsi və bərabər imkanların mövcudluğu da cəmiyyətin xoşbəxtlik səviyyəsinə təsir göstərir. İnsanlar öz hüquqlarının qorunduğu və bərabər şərtlərlə rəftar edildiyi bir cəmiyyətdə daha məmnun olurlar. Sosial bərabərlik cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrində sosial ədalətin təmin edilməsi qadınlar, etnik və digər azlıqlar üçün bərabər imkanların yaradılması insanların həyat keyfiyyətini artıran əsas faktorlardır.

Cəmiyyətin sosial təminat sistemləri və dövlətin bu sahədəki rolu da xoşbəxtlik göstəricilərini müəyyənləşdirir. Dövlətin və hökumətin təhsil, səhiyyə, sosial sığorta, pensiya və digər sosial xidmətlərə verdiyi dəstək insanların həyat şəraitini yaxşılaşdırır. Sosial xidmətlər xüsusilə aşağı gəlirli ailələr və ya xüsusi ehtiyacı olanlar üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. Cəmiyyətin sosial təminat sisteminin inkişafı insanların həyat məmnuniyyətini və cəmiyyətin sosial rifahını artırır.

Mədəniyyət və sosial inteqrasiya cəmiyyətdə birliyə və həmrəyliyə səbəb olan vacib göstəricilərdir. İnsanlar öz mədəniyyətlərinə, adət-ənənələrinə, dəyərlərinə uyğun bir həyat sürdüklərində daha xoşbəxt olurlar. Sosial inteqrasiya müxtəlif etnik, dini və sosial qruplar arasında harmoniyani təmin edərək, sosial gərginlikləri azaldır və cəmiyyətdə sülhü qoruyur. Cəmiyyətin mədəni açıq olması hər bir fərdin özünü qəbul edilmiş və dəyərli hiss etməsinə səbəb olur.

Ekoloji amillər də cəmiyyətin xoşbəxtlik göstəricilərinə təsir edir. Təmiz hava, su və torpaq, insan sağlamlığı və həyat keyfiyyətinin əsas komponentləridir. Ətraf mühitin qorunması, təbii resursların

davamlı istifadəsi və ekologiyanın sabitliyi insanların həyat məmnuniyyətinə birbaşa təsir göstərir. Eyni zamanda, ekoloji təhlükəsizlik cəmiyyətin gələcəyini təmin etmək baxımından əhəmiyyətlidir.

Siyasi sabitlik və cəmiyyətdəki güvən də cəmiyyətin xoşbəxtlik səviyyəsinə mühüm təsir göstərən amillərdəndir. Siyasi sabitlik insanlara güvən hissi bəxş edir, onlar gələcəyə ümitsiz və qorxusuz baxır. Siyasi qeyri-sabitlik isə narahatlıq və qeyri-müəyyənlik yarada bilər, bu da cəmiyyətin ümumi məmnuniyyətini azaldır.

Cəmiyyətin xoşbəxtlik göstəriciləri olan iqtisadi, sosial, mədəni və ekoloji göstəricilər insanların həyat keyfiyyətini, sosial ədaləti və cəmiyyətin davamlı inkişafını müəyyən edir. Yüksək xoşbəxtlik göstəricilərinə malik cəmiyyətlər sosial bərabərlik, iqtisadi rifah, təhsil və sağlamlıq kimi sahələrdə yüksək nailiyyətlər əldə edərək daha sabit və müsbət bir gələcəyə doğru inkişaf edirlər.

Xoşbəxtlik haqqında Akademik Ədəbiyyatdakı Tendensiyalar

Xoşbəxtlik anlayışının akademik tədqiqatlarda necə araşdırıldığı və bu tədqiqatların zamanla necə inkişaf etdiyi “Web of Science” bazasından istifadə edilərək 50 milyondan çox jurnal məqaləsi təhlil edilərək müəyyən nəticələr əldə olunmuşdur. Akademik nəşr sahəsində ümumi tendensiya olduqca sürətlidir: nəşr həcmi hər il 5,5% artaraq XXI əsrin əvvəllərindən bəri üç dəfə çoxalmışdır.

Bu artım kontekstində xoşbəxtliklə bağlı terminlərdən – “happiness” (xoşbəxtlik), “life satisfaction” (həyat məmnuniyyəti), “satisfaction with life” (həyatdan razılıq) və ya “subjective well-being” (subyektiv rifah) – istifadə olunan məqalələrin sayı 2003-cü ildən bəri on dəfə artmış və hər il 4000-dən çox məqalə dərc edilmişdir. Bu məqalələrin ümumi nəşrlərdəki payını ölçmək üçün dəstəkləyici diaqramlardan istifadə olunmuşdur.

1970-ci illərin əvvəllərinə qədər bu terminlərdən istifadə edən məqalələr çox az idi. 1990-cı illərdə bu göstərici 0,03%, son illərdə isə 0,2%-ə yüksəlmişdir. Xüsusilə psixologiya və iqtisadiyyat kimi sahələrdə bu mövzulara diqqət daha çox olmuşdur. Psixoloji tədqiqatlarda xoşbəxtliklə bağlı araşdırmalar 1980-ci illərdən aktiv inkişaf etməyə başlamış, iqtisadiyyatda isə maraq əsasən 1990-cı illərin ortalarından artmışdır.

İqtisadiyyat sahəsində xoşbəxtlik tədqiqatlarının xüsusilə iki sahəyə – ölkələrarası xoşbəxtlik fərqlə-

rinin səbəbləri və bu fərqlərin təhlilinə – diqqət etdiyi qeyd olunur. 1980-ci ildən sonra “happiness” (xoşbəxtlik), “sustainability” (dayanıqlılıq), “income” (gəlir) və “inequality” (bərabərsizlik) terminləri iqtisadi tədqiqatlarda daha çox istifadə olunmağa başlamışdır. Xüsusilə, “sustainability” anlayışı son 20 ildə iqtisadiyyat nəşrlərinin 2%-də yer almışdır, xoşbəxtliklə bağlı terminlərin istifadəsi isə bu göstəricinin yalnız 0,6%-ni təşkil etmişdir.

2010-cu ildən etibarən xoşbəxtlik mövzusunda iqtisadiyyat sahəsindəki tədqiqatların artım sürəti digər sahələrə nisbətən zəifləmişdir. Daha da maraqlısı iqtisadiyyat sahəsinin ən nüfuzlu jurnalında xoşbəxtliklə bağlı məqalələrin sayı azalmağa başlamışdır. Bu azalma iki əsas səbəblə izah olunur:

1. Xoşbəxtliyin səbəbləri ilə bağlı ən əsas suallar artıq cavablandırılmış və yeni metodların tətbiqi üçün daha az fürsət qalmışdır.

2. Xoşbəxtlik iqtisadiyyatının nəticələrinin tətbiqi geniş tədqiqat sahələri üçün çox mürəkkəbdir və mövcud iqtisadi analizlərin mərkəzinə daxil olmaqda çətinlik çəkir.

Buna baxmayaraq, xoşbəxtlik tədqiqatlarının iqtisadi siyasətlə əlaqəli aspektlərinə maraq artmaqdadır. Xüsusilə, “siyasət” (policy) anlayışının bu mövzularla bağlı istifadə tezliyi yüksəlmişdir.

Xoşbəxtliklə bağlı tədqiqatların qlobal miqyasda genişləndiyi də diqqət çəkir. İlk dövrlərdə bu mövzu əsasən Şimali Amerika, Qərbi Avropa və Avstraliyada araşdırılırdısa son onilliklərdə Çin, Türkiyə, Slovakiya, Cənubi Koreya, Hindistan və Tayvan kimi ölkələr də ön sıralarda yer almağa başlamışdır. Çin bu gün üçüncü ən böyük nəşr istehsal edən ölkədir.

Xoşbəxtliklə bağlı məqalələrdə istifadə olunan terminologiya da zamanla dəyişmişdir. “Happiness” (xoşbəxtlik) termini azaldığı halda “subjective well-being” (subyektiv rifah) və “life satisfaction” (həyat məmnuniyyəti) kimi daha dəqiq və elmi anlayışların istifadəsi artmışdır. Bu tendensiya iqtisadçıların subyektiv rifah ölçülərinə olan tanışlıq səviyyəsinin yüksəlməsi ilə əlaqələndirilir.

Akademik ədəbiyyatdakı bu inkişaf xoşbəxtlik anlayışının tədqiqat və siyasət üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğunu göstərir. Eyni zamanda, bu araşdırmaların nəticələri dünyada daha yaxşı rifah və həyat keyfiyyəti yaratmaq üçün yeni siyasətlərin tətbiqinə dair dəyərli töhfələr verir (12).

2022-ci ildə Xoşbəxtlik Trendləri

2022-ci il dünya miqyasında çətin keçmişdir.

Həm hökumətlər, həm də insanlar bir çox böhranla mübarizə aparmaq məcburiyyətində qalmışlar. COVID-19 pandemiyasından sonra baş verən bərpa prosesi sürətlə artan inflyasiya, enerji qiymətlərinin yüksəlməsi və Rusiyanın Ukraynaya müdaxiləsi kimi qlobal miqyaslı hadisələr bu böhranların əsasını təşkil etmişdir.

Buna baxmayaraq, ölkələr arasında həyat məmnuniyyətinə dair müəyyən nümunələr əvvəlki illərdəki tendensiyaları davam etdirmişdir. Üç ilin orta göstəricilərinə əsaslanan məlumatlara görə, Finlandiya yenə də dünyanın ən xoşbəxt ölkəsi olaraq sıralanmışdır. Onu Danimarka və İslandiya izləmişdir. Dünyanın ən xoşbəxt iyirmi ölkəsindən on doqquzunu əvvəlki hesabatda da eyni mövqedə yer almışdır.

Digər tərəfdən, xoşbəxtlik sıralamasının sonunda Əfqanıstan və Livan ən aşağı yerləri tutmuşdur. Bu ölkələrin xoşbəxtlik səviyyəsi növbəti ən aşağı ölkələrdən də əhəmiyyətli dərəcədə geri qalır. Bu fakt xoşbəxtlik baxımından ölkələr arasında mövcud olan bərabərsizliyin, ən aşağı sıralardakı ölkələrdə daha böyük olduğunu göstərir. Ölkədaxili xoşbəxtlik bərabərsizliyi isə zamanla nisbətən sabit qalsa da bəzi Afrika ölkələrində artmağa başlamışdır.

Ümumilikdə, insanlar xoşbəxtlik fərqlərinin daha az olduğu ölkələrdə daha yaxşı vəziyyətdə yaşayırlar. Bu, yalnız xoşbəxtlik səviyyələrinin deyil, həm də onun bölgüsü məsələsinin vacibliyini təsdiqləyir. Xoşbəxtlik səviyyəsi aşağı və yuxarı qruplar arasında daha bərabər paylanmış ölkələrdə ümumi həyat məmnuniyyəti daha yüksək olur.

Dünya Xoşbəxtlik Hesabatının 2022-ci il üçün təqdim etdiyi göstəricilər dünyanın müxtəlif bölgələrində xoşbəxtlik təcrübəsi baxımından çox böyük fərqlərin olduğunu vurğulayır. Ən xoşbəxt və ən bədbəxt ölkələr arasındakı fərq 10 ballıq miqyasda təxminən altı xal təşkil edir.

Bəs nə üçün ölkələr arasında belə böyük xoşbəxtlik fərqləri mövcuddur? Hesabat göstərir ki, bu fərqlərin üçdə ikisini yalnız altı əsas göstərici izah edir: adambaşına düşən ÜDM, sosial dəstək, sağlam həyat gözləntisi, həyat seçimlərini etmək azadlığı, səxavətlik və korrupsiyadan azadlıq.

Bu göstəricilərdən hər biri hökumətlərin düzgün siyasətlər tətbiq etməsi və əhalinin rifahını artırmaq üçün böyük potensiala malik olduğunu göstərir. Məhz buna görə də, 2022-ci ilin məlumatları bir daha təsdiqləyir ki, ölkələr yalnız iqtisadi inkişafı deyil, həm də sosial bərabərlik, sağlamlıq və azadlıq kimi mühüm sahələri diqqət mərkəzində saxlamalıdır. Bu

amillərin düzgün idarə edilməsi və prioritetləşdirilməsi, qlobal səviyyədə xoşbəxtlik səviyyəsinin artırılması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir (13).

Hökumətlər xoşbəxtliyi artırmaq üçün nə edə bilər?

Son illərdə xoşbəxtlik və fərdi rifahın qlobal ölçülməsi ilə bağlı bir sıra mühüm irəliləyişlər qeydə alınmışdır. Bu dəyişikliklər, həmçinin fərdi rifahın ölçülməsi ilə bağlı məlumatların daha əlçatan olmasına və bununla yanaşı hökumətlərə, cəmiyyətlərə və tədqiqatçılara daha geniş perspektivdən bu məsələyə yanaşmağa imkan vermişdir. Xüsusilə, bu mövzuda aparılan tədqiqatlar insanların xoşbəxtlik səviyyələrinin yalnız iqtisadi amillərdən deyil, həm də sosial və mədəni şərtlərdən asılı olduğunu ortaya qoymuşdur.

Müxtəlif ölkələr arasında xoşbəxtlik səviyyəsinə fərqlər yalnız maddi rifah ilə əlaqəli olmur. Məsələn, Şimali Avropada yaşayanlar bəzən daha az maddi sərvətə malik olmalarına baxmayaraq, daha yüksək xoşbəxtlik səviyyəsinə malikdirlər. Bunun səbəbi həmin ölkələrdə yaxşı inkişaf etmiş demokratik təsisatların mövcudluğu, vətəndaşlar arasında yüksək etimad və qarşılıqlı dəstək şəbəkələrinin olmasıdır. Bu cür mühitlərdə insanlar yalnız iqtisadi rifahı deyil, həm də özlərini güvəndə hiss edirlər, bu isə ümumi həyat keyfiyyətini artırır.

Digər tərəfdən, xoşbəxtlik səviyyəsi aşağı olan ölkələrdə isə daha yüksək korrupsiya, zəif idarəetmə strukturları və cəmiyyətdəki digər insanlara qarşı inamsızlıq halları müşahidə edilir. Bu da həmin ölkələrdə insanların xoşbəxtliyinə mənfi təsir göstərən amillərdir.

Dünya Xoşbəxtlik Hesabatınınin tərtibatçıları hökumətlərin cəmiyyətin ümumi xoşbəxtliyini artırmaq üçün siyasətlər həyata keçirməli olduğunu vurğulayır. Bu siyasətlərin isə yalnız iqtisadi inkişafı deyil, həm də cəmiyyətin sosial və psixoloji rifahını nəzərə alması vacibdir. Bununla yanaşı, bu siyasətlərin qiymətləndirilməsi və tətbiq olunması mürəkkəb bir vəzifədir, çünki fərdi xoşbəxtlik ölçülərkən müxtəlif amillər və faktorlar nəzərə alınmalıdır.

Tədqiqatçılar ümumiyyətlə, insanların həyat məmnuniyyətini və xoşbəxtliklərini ölçmək üçün sadə və başa düşülən metodlardan istifadə edilməsini təklif edirlər. Bu metodlar bütün sosial qrupları, o cümlədən müxtəlif yaş qruplarını, həssas qrupları və hətta gələcək nəsilləri əhatə etməli, onların rifahını da nəzərə almalıdır. Əslində, bu, hökumətlərin

yalnız mövcud nəsillərin deyil gələcək nəsillərin də xoşbəxtliyini təmin etmək üçün siyasət hazırlamalı olduqlarını göstərir.

Əlavə olaraq, Dünya Xoşbəxtlik Hesabatında hökumətlərin yalnız ümumi xalın artırılmasına yönələn siyasətlərə diqqət etməmələri, eyni zamanda bədbəxtlik yaşayan və ya ağır sosial-iqtisadi şərtlərdə yaşayan insanlara da diqqət yetirməli olduqları vurğulanır. Əgər hökumətlər bütün bu amilləri nəzərə alaraq sosial bərabərliyi və rifahı təmin edərsə onda cəmiyyətdəki ən zəif qruplar belə müsbət dəyişikliklərdən faydalana bilərlər.

Hökumətlərin xoşbəxtliyi və rifahı siyasətlərin mərkəzinə qoymaları, həmçinin daha geniş sosial dəyişikliklərə yol açacaqdır. Məsələn, psixi sağlamlıq problemlərinə daha çox diqqət yetirilməsi, iqtisadi rifahın yalnız maaş artımına deyil, həm də işin qeyri-monetar aspektlərinə, məsələn, işin məzmunu və işçilərin rifahına yönəlməsi vacib olacaq. Eyni zamanda, cəmiyyətdəki birlik və həmrəylik hissini gücləndirən sosial kapitalla investisiyalar da fiziki infrastruktur kimi eyni dərəcədə əhəmiyyətli olacaq.

Bununla belə, xoşbəxtlik və rifahı siyasətin əsas məqsədinə çevirmək hər bir ölkə üçün müxtəlif çağırışlar və maneələrlə qarşılaşa bilər. Bəzi ölkələr üçün bu, artıq mövcud olan strukturları möhkəmləndirmək və yeni institutlar yaratmaqla mümkündür, digər ölkələr üçün isə ilkin mərhələdə siyasi sabitliyi təmin etmək və vətəndaşların etibarını qazanmaq lazım ola bilər.

Nəticə olaraq, hökumətlər üçün əsas məqsəd yalnız iqtisadi göstəriciləri deyil, eyni zamanda vətəndaşların psixoloji və sosial rifahını da təmin etmək olmalıdır. Bu yanaşma həm milli, həm də qlobal səviyyədə xoşbəxtliyin artırılmasına kömək edə bilər (13).

İnsanlar nə edə bilər?

Dünya Xoşbəxtlik Hesabatı (World Happiness Report) cəmiyyətlərdə daha yüksək xoşbəxtlik səviyyələri yaradan fərdi davranışları vurğulayır. Xüsusilə, COVID-19 pandemiyası dövründə altruistik davranışların artması diqqət çəkib. Pandemiya zamanı insanlar daha çox xeyriyyə fəaliyyətləri göstərmiş, könüllü olmuş və yad insanlara kömək etməyə meyil etmişlər. Bu vəziyyət, insanların başqalarına kömək etmək istəyinin, xoşbəxtlik səviyyələrini artırdığına dair yeni məlumatları ortaya qoyur.

Altruizm insanların qarşılıq gözləmədən başqalarına yardım etmə istəyi olaraq xoşbəxtliklə müsbət əlaqəlidir. Bu əlaqə müxtəlif ölkələrdə və mədəniyyətlərdə

yətlərdə eyni dərəcədə güclüdür. Altruistik hərəkətlərin alıcıları adətən daha yüksək xoşbəxtlik hissi keçirirlər və bu da yüksək xoşbəxtlik səviyyələrini ilə altruizmin əlaqəsini izah edir. Lakin daha maraqlı bir nəticə isə bu altruistik davranışların kömək edənlər üçün də xoşbəxtlik yaratmasıdır. Xüsusilə kömək edən insanlar özlərini daha çox başqalarını düşünərək kömək etməyə təşviq edən hisslərlə bu davranışları həyata keçirirlər.

Bundan əlavə, hesabatda altruizm və xoşbəxtlik arasındakı səbəb-nəticə əlaqəsi daha dərindən araşdırılır. Suallar arasında yer alır: İnsanlar daha xoşbəxt olduqda daha çox altruistik davranış göstərirlər, yoxsa başqalarına kömək etmələri onların xoşbəxtlik səviyyəsini artırır? Empirik sübutlara əsasən, insanların xoşbəxtliyi artdıqca, daha çox altruistik davranışlar göstərməyə meylli olurlar. Xüsusilə, kömək alma təcrübəsi yaşayan insanların daha sonra başqalarına kömək etməyə yönəlməsi müşahidə edilmişdir.

Buna görə də, insanların xoşbəxtliyini artırmaq cəmiyyətdəki digər insanlara kömək etməyə yönələn bir dövrün başlanmasına səbəb ola bilər. Bu, həm fərdi, həm də cəmiyyət səviyyəsində qarşılıqlı fayda təmin edir. Hökumətlər, insanların xoşbəxtliyini artırmağa yönələn siyasətləri həyata keçirərək bu prosesi təşviq edə bilərlər. Beləliklə, xoşbəxt insanların daha çox kömək etmələri, ümumilikdə daha yaxşı və sosial cəhətdən harmoniya içində bir cəmiyyət qurulmasına töhfə verə bilər (13)

Texnoloji Tərəqqilər və Onların Xoşbəxtliyə Siyasi Təsiri

Texnoloji irəliləyişlər müasir cəmiyyətin ayrılmaz hissəsinə çevrilərək, siyasi idarəçiliyin və ictimai xoşbəxtliyin müxtəlif aspektlərinə təsir göstərmişdir. Süni intellekt (AI), böyük məlumat və rəqəmsal kommunikasiyada sürətli inkişaf sayəsində hökumətlər vətəndaşlarla qarşılıqlı əlaqə qurmağın və xidmətlərin daha səmərəli şəkildə çatdırılmasının yeni yollarını tapdılar. Bu dəyişiklik siyasət və ictimai məmnunluq arasındakı əlaqəni yenidən müəyyənləşdirdi, çünki sadələşdirilmiş inzibati proseslər və innovativ platformalar həyat keyfiyyətinin və məmnunluğun yüksəlməsinə səbəb ola bilər. Bununla belə, texnologiya çoxsaylı faydalar təqdim etsə də, xoşbəxtliyə və sosial dinamika kompleks şəkildə təsir edən problemlər də gətirir. Texnologiyanın cəmiyyətin xoşbəxtliyinə töhfə verməsinin əsas yollarından biri hökumətin

şəffaflığının artırılması və ictimaiyyətin iştirakıdır. Rəqəmsal platformalar hökumət rəsmiləri ilə ictimaiyyət arasında daha əlçatan ünsiyyətə imkan verir, etimadı və hesabatlılığı artırır. Məsələn, açıq məlumat təşəbbüsləri və rəqəmsal portallar vətəndaşlara qanunvericilik sahəsindəki inkişafı real vaxt rejimində çıxış imkanını verir, onlara məlumatlı qalmağa və siyasət müzakirələrində iştirak etməyə imkan verir. Bu şəffaflıq institutlarına inamı artırır və vətəndaşları gücləndirə bilər ki, bu da məmnunluğun daha yüksək səviyyələrinə və daha güclü icma hissəsinə səbəb olur (2, s.122).

Texnoloji irəliləyişlər dövlət xidmətlərinin daha səmərəli çatdırılmasını asanlaşdırır. Avtomatlaşdırılmış sistemlər, süni intellektə əsaslanan qərar qəbul etmə vasitələri və onlayn xidmət portalları səhiyyə, sosial xidmətlər və dövlət idarəçiliyində prosesləri sadələşdirib. Bu cür təkmilləşdirmələr gözləmə müddətini azaldır, bürokratik əngəlləri minimuma endirir və daha çox vətəndaşın əsas xidmətlərə asanlıqla daxil olmasını təmin edir. Yaranan rahatlıq və səmərəlilik stress səviyyələrinin azaldılmasına və ümumi rifahın yüksəldilməsinə kömək edir, çünki fərdlər lazımsız məyusluq olmadan ehtiyaclarını ödəyə bilərlər. Texnologiyanın xoşbəxtliyə təsiri eyni dərəcədə müsbət deyil. Nəzarət texnologiyasının yüksəlişi və məlumatların məxfiliyi ilə bağlı narahatlıqlar yeni narahatlıqlar doğurdu. Geniş nəzarət imkanlarına malik hökumətlər sərhədləri aşağı, potensial olaraq şəxsi azadlıqları və hüquqları poza bilər. Bu cür həddini aşmaq qurumlara inamı sarsıdır, vətəndaşlar arasında narazılıq və qorxuya səbəb ola bilər. Milli təhlükəsizlik və fərdi məxfilik arasındakı tarazlıq siyasi sistemlərin qəbul edilən ədalətliyinə və bütövlüyünə təsir edən mübahisəli məsələ olaraq qalır.

Rəqəmsal kommunikasiya kanallarının yayılması siyasi diskursun xarakterini dəyişdi. Bu platformalar informasiyaya çıxışı demokratikləşdirir və vətəndaş fəallığını təşviq edə bilər, yanlış məlumatın yayılmasına və qütbləşmənin artmasına töhfə verir. Sensasiya və ya bölücü məzmunu gücləndirən sosial media alqoritmləri ictimai harmoniya və xoşbəxtliyə mənfi təsir edərək, siyasi və sosial parçalanmaya kömək edə bilər. Siyasi məzmunlu və tez-tez narahatlıq doğuran məzmunu daim məruz qalmaq da informasiya yorğunluğuna və psixi sağlamlıqla bağlı narahatlıqlara səbəb ola bilər. Qlobal miqyasda populist və avtoritar siyasi meyillər artmaqdadır və onların psixoloji və sosial rifaha təsiri

dərindir. Bu tendensiyalar çox vaxt bölücü ritorika üzərində inkişaf edir ki, bu da cəmiyyətin daha da qütbləşməsinə gətirib çıxara bilər. Nəticə sosial birliyi pozan və əhalinin müxtəlif təbəqələri arasında inamsızlıq yaradan “biz onlara qarşı” düşüncəsidir. İcmalar bölündükcə, fərdlər sosial dəstəyin azalması və stress, narahatlıq və təcrid hissələrinin artması ilə üzləşə bilər ki, bu da onların ümumi xoşbəxtliyinə birbaşa təsir göstərir (6,s.91).

Populist və avtoritar meyillər: psixoloji və sosial rifaha təsirlər

Populist və avtoritar rəhbərliyin əhəmiyyətli təsirlərindən biri demokratik institutlara və proseslərə inamın aşınmasıdır. Avtoritar rejimlər tez-tez hakimiyyəti mərkəzləşdirir və müxalif fikirləri yatırır, qorxu və qeyri-müəyyənlik mühiti yaradır. Azad sözün boğulması, senzura və siyasi opponentlərin hədələnməsi geniş narahatlıq doğura bilər. Bu cür rejimlər altında yaşayan insanlar özlərini gücsüz və siyasi proseslərdən qopmuş hiss edər, öz həyatları üzərində səlahiyyət və nəzarət hissini azalda bilərlər. Bu muxtariyyət itkisi zehni sağlamlığa zərər verən acizlik hissələrinə kömək edə bilər. Populist liderlər tərəfindən millətçi və istisna ideologiyaların təbliği sosial parçalanma və ayrı-seçkiliyi gücləndirə bilər. İrqi, din və ya etnik mənsubiyyətə görə xüsusi qruplar hədəfə alındıqda və ya kənarlaşdırıldıqda, sosial harmoniya pozulur. Bu tip mühit nəinki nifrət cinayətlərinin və ayrı-seçkiliyin artmasına gətirib çıxarır, həm də həm marjinal, həm də əksər qrupların psixi sağlamlığına təsir göstərir. Birincilər birbaşa qərəz və zorakılıq səbəbindən psixoloji sıxıntı ilə üzləşir, ikincisi isə sosial ədalətsizlik reallıqları ilə qarşılaşdıqda günah, utanc və ya koqnitiv dissonansla üzləşə bilər (10, s.164).

Populist və avtoritar hökumətlər həmçinin psixoloji və sosial rifaha daha da təsir edərək nəzarəti saxlamaq üçün media ilə manipulyasiya edə və dezinformasiya yayıya bilər. Qərəzli və ya yalan məlumatların bombardmanı ictimaiyyət arasında çaşqınlıq, inamsızlıq və kinsizliyə səbəb ola bilər. İnsanlar həqiqəti dərk etmək üçün mübarizə apara bilər ki, bu da artan stress və emosional tükənməyə səbəb olur. Qütbləşən və tez-tez qorxuya əsaslanan mesajlaşmanın daimi dövrü həm də paranoyyə və narahatlıq mühitini inkişaf etdirir ki, bu da fərdlərin gündəlik həyatlarında özlərini təhlükəsiz və rahat hiss etmələrini çətinləşdirir. Bu tendensiyalar həm də yeniliyi və şəxsi inkişafı boğa bilər.

Avtoritar liderlik altında təhsil sistemləri müəyyən ideologiyaları təbliğ etmək üçün idarə oluna bilər, dünya haqqında geniş və tənqidi anlayışa çıxışı məhdudlaşdırır. Bu cür təhsil məhdudiyyəti intellektual inkişafa və yaradıcı təfəkkürə mane ola, bu da fərdlərin öz potensiallarına tam çata bilməyəcəyi bir cəmiyyətə gətirib çıxara bilər. Azad düşüncənin və tənqidi diskursun boğulması təkcə şəxsi məmnuniyyətə və xoşbəxtliyə təsir etmir, həm də uzunmüddətli cəmiyyətdə durğunluq yarada bilər (8, s.249).

Nəticə etibarilə, populist və avtoritar cərəyanların psixoloji və sosial rifah üçün əhəmiyyətli təsiri var. Onlar inamı azaldır, sosial bölünməni gücləndirir, qorxu və dezinformasiya yayır, şəxsi və intellektual inkişafı boğur. Bu tendensiyalar bəzən qısamüddətli həllər təklif edə və ya müəyyən demoqrafiklərə müraciət edə bilsə də, kollektiv xoşbəxtliyə və psixi sağlamlığa uzunmüddətli təsirlər, ümumiyyətlə, mənfi olur. Bu təsirlərin qarşısını almaq üçün cəmiyyətlərin açıq dialoqu təşviq etməsi, tənqidi düşüncəni təşviq edən təhsili təşviq etməsi və hamı üçün iştirak və inklüzivliyi təmin edən demokratik prinsipləri dəstəkləməsi çox vacibdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Anderson, B. (2015). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. İstanbul: Metis Yayınları.
2. Cornell, S. E. (2011). *Azerbaijan Since Independence*. London: M.E. Sharpe.
3. Duguit, Léon. "Sovereignty and Freedom." *In Akal, Cemal Bali. State Theory*. Ankara: Dost Kitabevi, 2013, pp. 379-403. (Duguit, 2013)
4. Müller, J.-W. (2016). *What is Populism?*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
5. Pappas, T. S. (2019). *Populism and Liberal Democracy: A Comparative and Theoretical Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
6. Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2018). *How Democracies Die*. New York: Crown Publishing Group.
7. Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2017). *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press. (Mudde, 2017)
8. Inglehart, R., & Norris, P. (2016). "Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash." *Harvard Kennedy School Faculty Research Working Paper Series, RWP16-026*.
9. Cas Mudde (2019). *The Far Right Today*. Cambridge: Polity Press.

10. Hedges, C. (2010). *Empire of Illusion: The End of Literacy and the Triumph of Spectacle*. New York: Nation Books.

11. Norris, P., & Inglehart, R. (2019). *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press.

12. https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2022/WHR+22_Ch3.pdf

13. <https://www.economicsobservatory.com/what-is-the-role-of-government-in-creating-a-happier-world>

THE INFLUENCE OF MODERN POLITICAL TRENDS ON THE HAPPINESS INDICATORS OF SOCIETY

Lala Qurbanova

ABSTRACT

Modern political trends significantly influence the happiness indicators of societies by shaping policies that directly affect citizens' well-being, economic stability, and social cohesion. In many countries, rising populism and polarized political climates have contributed to increased societal division, which can negatively impact collective happiness. Policies driven by such trends often prioritize short-term gains and nationalistic goals, neglecting long-term investments in social services, healthcare, and education that bolster public contentment. Conversely, political systems that emphasize inclusivity, trust-building, and transparent governance tend to promote a stronger sense of community and life satisfaction, enhancing overall happiness indicators.

The impact of these trends is reflected in the levels of trust between the public and political institutions. When political leaders focus on fostering open communication and collaborative decision-making, public trust grows, reinforcing positive societal attitudes. However, in environments where misinformation and divisive rhetoric prevail, trust erodes, leading to feelings of insecurity and diminished social capital. Economic policies influenced by modern political ideologies can also affect job security, income equality, and living standards, which are critical factors in measuring happiness. Overall, the direction and nature of contemporary political movements can either uplift or undermine the happiness and quality of life of a population.

Keywords: *Society, politics, indicators, happiness.*

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ТЕНДЕНЦИЙ НА ПОКАЗАТЕЛИ СЧАСТЬЯ ОБЩЕСТВА

Лала Курбанова

РЕЗЮМЕ

Современные политические тенденции существенно влияют на показатели счастья обществ, формируя политику, которая напрямую влияет на благосостояние граждан, экономическую стабильность и социальную сплоченность. Во многих странах растущий популизм и поляризованный политический климат способствовали усилению общественного разделения, что может негативно повлиять на коллективное счастье. Политика, обусловленная такими тенденциями, часто ставит во главу угла краткосрочные выгоды и националистические цели, пренебрегая долгосрочными инвестициями в социальные услуги, здравоохранение и образование, которые укрепляют общественное удовлетворение. И наоборот, политические системы, которые подчеркивают инклюзивность, укрепление доверия и прозрачное управление, как правило, способствуют более сильному чувству общности и удовлетворенности жизнью, повышая общие показатели счастья. Влияние этих тенденций отражается на уровнях доверия между общественностью и политическими институтами. Когда политические лидеры сосредотачиваются на содействии открытому общению и совместному принятию решений, общественное доверие растет, укрепляя позитивные общественные установки. Однако в среде, где преобладают дезинформация и разобщающая риторика, доверие подрывается, что приводит к чувству незащищенности и уменьшению социального капитала. Экономическая политика, на которую влияют современные политические идеологии, может также влиять на безопасность работы, равенство доходов и уровень жизни, которые являются критическими факторами при измерении счастья. В целом, направление и характер современных политических движений могут либо повышать, либо понижать счастье и качество жизни населения.

Ключевые слова: *Общество, политика, индикаторы, счастье.*